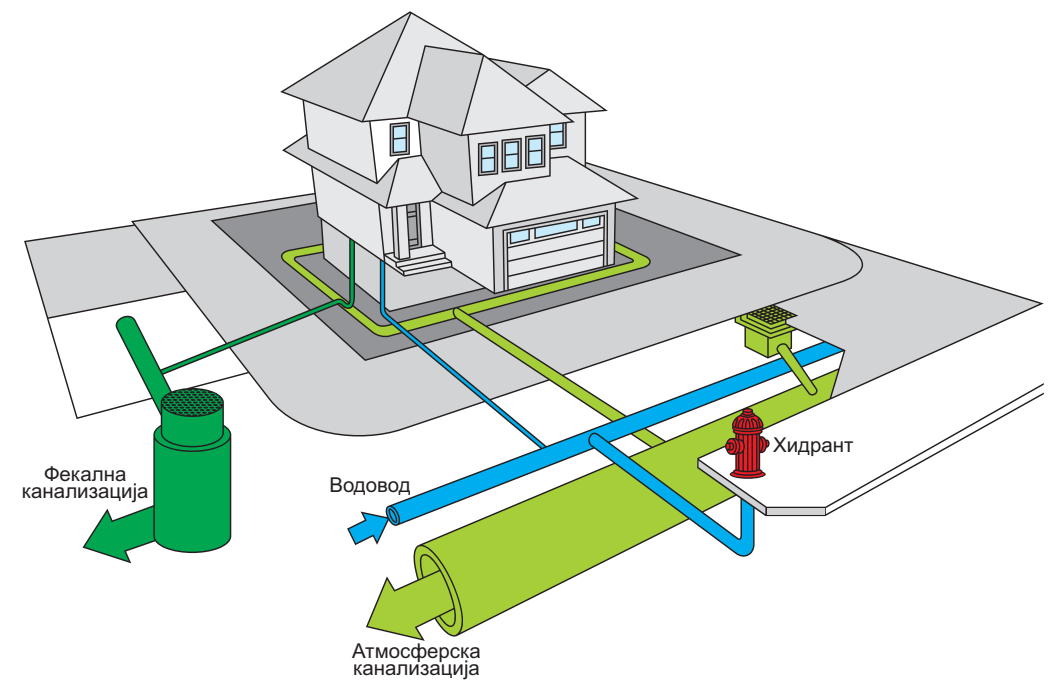

РОДОВО ОДГОВОРНО БУЏЕТИРАЊЕ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ВОДОВОДНАТА И КАНАЛИЗАЦИСКАТА МРЕЖА ВО ОПШТИНАТА ЃОРЧЕ ПЕТРОВ

Автори:

**Драгица Милошевска, Јована Тренчевска,
Мирјана Апостолова**

Партнерска организација:

"Женска Акција" - Скопје

Ментори:

Др. Марија Ристеска

М-р Емил Шурков

М-р Ристе Јуруковски

Чувар(к)и на јавно кесе за родово одговорен буџет е активност која се спроведува во рамките на проектот „Промоција на родово одговорни политики во Југоисточна Европа и Република Молдавија (2013-2016)“, на UN Women финансиран од Австриската развојна агенција и Швајцарската агенција за соработка и развој. Активноста ја спроведува Центарот за истражување и креирање политики Консалтинг – ЦИКП Консалтинг ДОО Скопје и партнерските организации.

РОДОВО ОДГОВОРНО БУЏЕТИРАЊЕ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ВОДОВОДНАТА И КАНАЛИЗАЦИСКАТА МРЕЖА ВО ОПШТИНАТА ЃОРЧЕ ПЕТРОВ

Автори:

**Драгица Милошевска, Јована Тренчевска,
Мирјана Апостолова**

Партнерска организација:

"Женска Акција" - Скопје

Ментори:

Др. Марија Ристеска

М-р Емил Шурков

М-р Ристе Јуруковски

"Содржината на оваа публикација е одговорност на „Женска Акција“ и таа во никој случај не ги одразува ставовите на UN Women, Австриската развојна агенција, Швајцарската агенција за соработка и развој, и ЦИКП Консалтинг ДОО“

Содржина

1. Вовед	4
2. Методологија	7
3. Институционален контекст и рамка на јавни политики	9
4. Опис на конкретната политика	10
5. Опфат , корисници, чинители	10
6. Буџетска анализа и главни наоди	10
7. Принципи на родовиот пристап	15
8. Заклучок и препораки	16
9. Литература	20

Листа на табели

Табела 1 - Основни податоци за Општина Ѓорче Петров	4
Табела 2 - Макроекономски индикатори за општина Ѓорче Петров, Скопје и Р. Македонија	5
Табела 3 - Стапка на активност	6
Табела 4 - Анализа на буџетски ставки (во денари – мкд)	10

Листа на графикони

График 1 - Стапка на активност на населението во општина Ѓорче Петров	6
--	---

1. Вовед

Општината Ѓорче Петров е општина во Скопје, која се протега на северозападната страна на Скопје, од левата страна на реката Вардар. Покрај урбаниот дел (составен од Даме Груев, Хром, Ѓорче Петров, Дексион), општината има и приградски, рурален дел по сливот на река Лепенец : Волково, Грачани, Кучково, Никиштане, Ново Село и Орман.

Според ревидираниот попис на население во 2005 година, вкупниот број на населението изнесува 41,634 со стапка на природен прираст од 4.1. Општината се простира на површина од 66,93 km². Во општината 78.9% од населението живее во урбаниот дел а 21,1% е населено во руралниот дел. Од родов аспект во општина Ѓорче Петров од вкупниот број на население 49,7% се мажи а 50,3% се жени. Мнозинското население односно 85% во општината Ѓорче Петров се од македонско етничко потекло, Срби и Албанци има по 4%, 3% Роми, по 1% се изјасниле како Турци и Бошњаци, а под друга етничка припадност се изјасниле 2% од вкупното население.

Ѓорче Петров низ бројки

Основана 14 септември 1996 година со Закон за Градот Скопје.
Површина од 66,93 km²
Густина на население: 6 жители на km².
Стапка на природен прираст: 4,1
Вкупен број на население: 41,634
Вк. број на жители во урбаниот дел: 32,849
Вк. број на жители во руралниот дел: 8,785
Мажи: 49,7%
Жени: 50,3%
Вкупен број на домаќинства: 11,884
Вкупен број на станови: 13,886
Центри за примарна здравствена заштита: 88
Број на ученици на возраст од 7-14 години: 3,276 49,3% девојчиња и 50,7% момчиња
Основни училишта: 6
Училишта за средно образование: 1
Број на активни деловни субјекти: 1,649
Стапка на вработеност: 40,0
Стапка на активно население: 54,7
Стапка на активно население – жени: 47,7
Стапка на невработеност: 26,8
Вкупен број на активни баратели на работа: 1162
Жени активни баратели на работа: 568
Мажи активни баратели на работа: 594

Табела 1: Основни податоци за општина Ѓорче Петров

Општина	Површина km ²	жит/km ²	Учество (во% на градското во вк. население)
Ѓорче Петров	66,93	6	78.9

Вкупен број на домаќинства е 11,884, со просечен број на членови во домаќинство од 3.49. Покрај тоа, вкупниот број на станови е 13.886. Стапката на вработеност е 40%, додека стапка на невработеност 26. 8%. Макроекономските индикатори за општина Ѓорче Петров се прикажани во табелата подолу.

Табела 2: Макроекономски индикатори за општина Ѓорче Петров, Скопје и Р. Македонија

	Ѓорче Петров	Скопје	РМ
Вкупно население	41,634	506,926	2,022,547
Стапка на природен прираст	4.1%	2.9%	2.5%
Вкупен број на домаќинства	11,884	146,546	506,203
Просечен број на членови на домаќинство	3.49	3.45	3.58
Вкупен број на станови	13,886	163,561	697,529
% на станови поврзани со водоводна мрежа	94.1	96.5	85.5
% на станови поврзани за канализациска мрежа	72.2	84.9	59.8
% на станови поврзани со системи за греење	1.5	33.8	8
Инфраструктура			
Локални патишта (километри)	90	587	9,471
Центри за примарна заштита	88	1,075	3,793
Број на пошти	3	66	n.a.
Образование			
Основни училишта - 2014	6	94	1,046
Ученици на возраст од 7-14 кои посетуваат основно училиште	3,276	53,586	195,311
писменост на возраст од 10 год. нагоре	36,186	433,139	1,693,044
Економија			
Број на активни деловни субјекти	1,649	25,585	71,290
GDP по глава на жител (US\$)**	n.a.	6,764	4,698
Вработеност (во %)			
Стапка на вработеност	40.0	39.1	40.6
Стапка на активно население	54.7	55.3	57.2
Стапка на активно население - жени	47.7	41.0	36.1
Стапка на невработеност	26.8	29.3	29.0

Извор: Државен завод за статистика, Скопски плански регион

Економскиот профил на Општина Ѓорче Петров, според податоците на ДЗС, го сочинуваат приватните претпријатија кои работат главно во трговијата на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила, мотоцикли и предмети за лична употреба и за домаќинствата (579), по што следат производство (197), транспорт и врски (185), градежништвото (151), професионални, научни и технички дејности (139), услуги (110), и здравство и социјална работа (82).

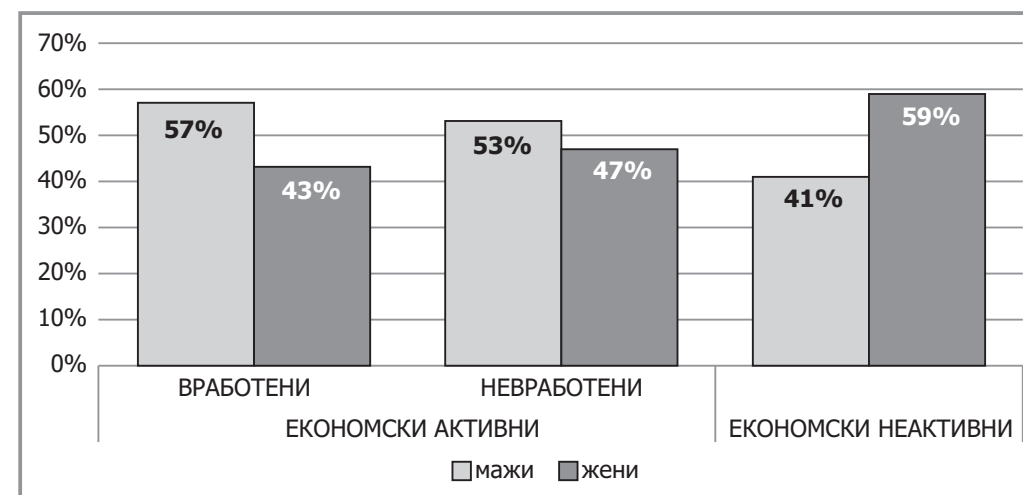
При анализата на пазарот на трудот, расположливите податоци покажуваат дека 18.584 од населението на општината се смета за економски активно, од кои се вработени 13.586 (57% мажи, 43% се жени), а 4.998 се невработени. Од вкупниот број на невработени лица, 53% се мажи, а 47% се жени. Конечно, 15.352 лица се сметаат економски неактивни, каде што 41% се мажи, а 59% се од женски пол.

Табела 3 - Стапка на активност

		ЕКОНОМСКИ АКТИВНИ			ЕКОНОМСКИ НЕАКТИВНИ	ВКУПНО
		Вкупно	Вработени	невработени		
Ѓорче Петров	Број	18,584	13,586	4,998	15,352	33,936
	%	55	40	15	45	
мажи			57%	53%	41%	
жени			43%	47%	59%	
Град Скопје	Број	200,937	143,745	57,192	205,455	406,392
	%	49	72	28	51	100
РМ	Број	743,676	460,544	283,132	833,325	1,577,001
	%	47	62	38	53	100

Извор: Државен завод за статистика

График 1 - Стапка на активност на населението во општина Ѓорче Петров

Извор: Државен завод за статистика

Во 2011 година, Општина Ѓорче Петров усвои Стратегија за локален економски развој за период од 2011-2018. Во Стратегијата изостанува родовиот пристап и родово разделените податоци, што упатува дека во процесот на подготовка на овој стратешки документ но и во неговата реализација потребите на жените кои се половина од вкупниот број на население не се утврдени ниту пак има креирано специфични мерки наменети за жените преку кои би се подобрила нивната положба. Според документот, меѓу највисоките стратешки приоритети во областа на подобрување на општинската инфраструктура се следните:

- Подобрување на инфраструктурата на општината со цел полесно функционирање на деловните субјекти и бизнисите (т.е. објекти, сообраќај, патишта, вода и електрична енергија и слично) и на тој начин, создавање на средина во која ќе се промовира економскиот раст и подобри услови за живот на граѓаните.

- Целосна покриеност со атмосферска канализација на целата територија на општината;
- Подобрување на постоечката мрежа за водоснабдување и изградба на нова, каде што се смета дека е потребно; и
- Целосна покриеност со уличното осветлување на територијата на општината.

Советот на Општина Ѓорче Петров на 43-та седница, одржана на ден 09.11.2015 година, донесе ПРОГРАМА на Општина Ѓорче Петров во областа на еднаквите можности на жените и мажите во 2016 година. Од аспект на предметот на ова анализа, важно е да се напомене дека Програмата не ги допира родовите аспекти на водоводната и канализациона мрежа ниту предвидува мерки со кои би се олеснил пристапот особено на жените од руралните средини до водените ресурси. Основни цели за активностите на Општина Ѓорче Петров во областа на еднаквите можности на мажите и жените за 2016 година се:

- Зајакнување на институционалните механизми за воведување на ЕМЖМ во приоритетни области во надлежност на Општината (социјална заштита, образование, безбедност, економски развој);
- Јавна промоција на човековите права на жените и родовата еднаквост како вредност, преку информативни кампањи и манифестации.

Поддршка на жените во поглед на информирањето за можностите за вработување, и поттикнување на учество во процесите на планирање на програмите и буџетот на општината.

2. Методологија

Главните прашања кои се однесуваат на РОБ во оваа анализа се однесуваат пред се на вклучување на родовата перспектива при анализа на проблемите со водоснабдување и покриеност со фекална и атмосферска канализација. Унапредувањето на комуналната инфраструктура индиректно влијае на намалувањето на сиромаштијата но истата има големо влијание врз добросостојбата и културата на живеење. Достапноста на водоводна мрежа и канализација е основна потреба на секој човек, без разлика на полот. Но, потребата од вода односно немањето на вода или квалитетна вода во домот, најмногу ја погодува жената со оглед на фактот дека најголем дел од обврските поврзани со домот и семејството се обврски на жената. Фактот што најчесто во руралните средини како носител на сопственоста на имотот е мажот, а жените во најголем дел не располагаат со никаков имот овозможува жените полесно да решат да ги напуштат руралните средини и да се преселат во средина која им нуди полесен пристап до водоводна и канализациона мрежа, и таквата миграција може да предизвика нерамнотежа во половата структура на

населението.

При истражувањето и анализата користени се препораките и упатствата дадени во:

- **Стратегија за воведување на родово одговорно буџетирање во Република Македонија, 2012-2017**
- **Прирачникот за родово одговорно буџетирање за администрацијата на Република Македонија**, донесен од страна на Министерството за труд и социјална политика.
- **Методологијата за родово одговорно буџетирање за органите на државната управа на централно ниво**, која го објаснува процесот и начините на кои органите на државната управа треба да постапат во вклучување на родовата перспектива при креирањето на политиките содржани во програми, потпрограми и проектите и плановите за нивно спроведување интегрирани во стратешките планови (во понатамошниот текст: планови за спроведување) и во буџетите.

При анализата користени се повеќе секундарни извори на информација преку:

- увид на веб страната на општината,
- увид во постојните документи Буџет за 2016 и програма во областа на еднаквите можности на жените и мажите во 2016 година,
- увид во постојните статистички податоци за општината, достапни на веб страната на Државниот завод за статистика,
- податоци од ЈП Водовод и канализација – Скопје, архивски записи на општината Ѓорче Петров и актуелни програми и Буџет на Општината за 2016 година.

Направена е анализа на буџетот на доход и анализа на трошоците за буџетските ставки ЈГ и ЈИ, и направена е проценка на влијанието на планираниот буџет по однос на вкупните расходи и вкупните капитални расходи.

Од перспектива на РОБ во оваа анализа собрани се и примарни податоци и тоа направени се 3 интервју со вработените во надлежните сектори (Сектор финансии, Сектор Урбанизам и Координаторот за еднакви можности на жените и мажите) за да се види дали родовата перспектива била застапена во идентификација на различните потреби на мажите и жените, дали истите се земени в предвид при програмирањето на мерките, буџетирањето и имплементацијата на буџетот. Остварена е и работна средба со градоначалникот на општината на која беше запознаен со активностите на проектот и придобивките од истиот за граѓаните на општината. Остварени се контакти и средби со претставници на ЈП Водовод и канализација – Скопје.

Исто така направена е анкета со која се идентификуваа потребите на жените во оваа област. Да се види дали општината е вклучена во форумите на заедниците и дали и колку жените учествуваат во предлагањето приоритети кои треба да бидат вклучени во програмата на општината. Беа анкетирани 50 граѓани од урбаниот и од руралниот дел на општината.

3. Институционален контекст и рамка на јавни политики

Комуналните дејности - снабдувањето со вода за пиење; испораката на технолошката вода; одведувањето и пречистувањето на отпадните води; јавното осветлување; одведувањето и третманот на атмосферските води според член 22 на Закон за локална самоуправа¹ се во надлежност на општината. Но, бидејќи општината Ѓорче Петров е дел од Град Скопје² според Закон за Градот Скопје (член 10) е дефинирано дека снабдувањето со вода за пиење од единствениот водоснабдителен систем на градот Скопје; одведувањето и пречистувањето на отпадните води; одведувањето и испуштањето на атмосферските води; како и обработката и испораката на технолошката вода на територија на Градот е во надлежност на Градот Скопје. Ова конкретно значи дека во урбаниот дел на општината Ѓорче Петров развојот на водоснабдувањето и канализационата мрежа се во надлежност на Градот Скопје, преку ЈП Водовод и канализација – Скопје. Додека изградбата и одржувањето на водоводната и канализациона мрежа во руралниот дел на општината е во надлежност на општината Ѓорче Петров. Условите и начинот за снабдување со вода за пиење, прекинување на снабдувањето со вода за пиење и одведување на урбани отпадни води во реципиентот преку водоснабдителниот и канализациониот систем, изградбата, одржувањето, заштитата и приклучувањето на водоснабдителни и канализациони системи, односите меѓу давателот и корисникот на услугата се уредени со Закон за снабдување со вода за пиење и одведување на урбани отпадни води³.

Владата на Република Македонија во својата програма за работа за периодот 2014-2018 година предвидува да се реализираат комунални инфраструктурни проекти во сите општини во Македонија (2014-2017) преку проектот „Водоснабдување и одведување на отпадни води“ со средства обезбедени од Европската инвестициона банка и од Буџетот на РМ. Во рамки на овој проект во општина Ѓорче Петров беа реализирани два потпроекти и тоа:

- Изградба на секундарна водоводна мрежа во населено место Волково и Кисела Јабука, О. Ѓорче Петров кој беше завршен на 24.06.2014;
- Доградба на секундарна водоводна мрежа во населено место Волково, О. Ѓорче Петров, кој заврши и беше предаден на крајниот корисник односно на општината на 22.01.2015.

¹ “Сл. весник на Р Македонија” бр. 5 од 29.01.2002

² “Сл. весник на Р Македонија” бр. 55/04 од 16.08.2004

³ “Сл. весник на Р Македонија” бр. 68/05 од 05.10.2004

4. Опис на конкретната политика

Од перспектива на родово одговорно буџетирање (РОБ) во оваа анализа беа разгледани политиките на подобрување на водоводна и канализациона мрежа во општина Ѓорче Петров. Конкретно се анализираа буџетските ставки ЈГ ИЗГРАДБА НА СИСТЕМИ ЗА ВОДОСНАБДУВАЊЕ, ЈГ0 Изградба на системи за водоснабдување и Ј1 ИЗГРАДБА НА СИСТЕМИ ЗА ОДВЛУВАЊЕ И ПРЕЧИСТУВАЊЕ НА ОТПАДНИ ВОДИ, Ј10 Изградба на системи за одведување и пречистување на отпадни води, Ј1А Изградба на фекална канализација во реонот на с. Волково.

Основни цели на анализата беа да се дефинира соодносот на планираните средства во однос на вкупните капитални расходи, нивната улога во подобрување на состојбите во руралниот дел на општината.

5. Опфат, корисници, чинители

Главни засегнати страни се:

- Градоначалник на општина Ѓорче Петров
- Комисија за урбанизам и комунални прашања
- Комисија за еднакви можности на мажите и жените при Советот на општината
- Граѓани (мажи и жени) - 2,456 жители на општината чии домови не се поврзани со водоводна мрежа, односно 11,574 жители чии домови не се поврзани на канализациона мрежа
- Месни заедници и урбани заедници на територијата на општината
- Здруженија и фондации кои делуваат на територијата на општината

6. Буџетска анализа и главни наоди

Единиците на локалната самоуправа своите буџети ги изготвуваат, предлагаат и донесуваат самостојно. Буџетот е годишен план за финансирање на надлежностите на општината, кој се состои од годишна процена на приходите по извори и на расходите по намени.

Општински буџетски корисници се органите на општината и јавните служби основани од општината. Што значи, буџетот ги содржи средствата на советот, градоначалникот и управните и административните органи (органите на општината), како и програмата за комунално уредување, програмата за улично осветлување, програмата за патишта, програмата за зелени површини, програмата за пошумување и други програми (програмите на јавните служби основани од општината).

Приходите на буџетот на локалната самоуправа се обезбедуваат од:

- сопствени извори,
- дотации на средства од Буџетот на Република Македонија и од буџетите на фондовите,
- донации примени од земјата и од странство (во стока и пари) и
- по основ на земање заеми од Буџетот на Републиката, како и од странство со претходна согласност на Владата на Република Македонија.

Трошоците на буџетите на единиците на локалната самоуправа ги сочинуваат:

- тековни трошоци (плати, наемнини и надоместоци, трошоци за набавка на стоки и услуги, тековни трансфери и каматни плаќања);
- капитални трошоци (купување на капитални средства и капитални трансфери) и
- отплата на главнина за земени заеми.

Законот за буџети регулира како се изготвува, усвојува и троши буџетот на единиците на локална самоуправа. Динамиката на усвојување на локалните буџети е усогласена со таа на донесување на Централниот буџет. Во буџетите на општините најголем дел од приходите се прибираат од трансферите и даночни извори, а кога станува збор за трошоците (расходите) најголем дел отпаѓа на капиталните трошоци, па потоа на тековните трошоци (за тековно одржување и плати и надоместоци на локалната самоуправа). Во Буџетот на општината Горче Петров за 2016 година предвидени се средства за подобрување на водоводната и канализационата мрежа и тоа:

Табела 4: Анализа на буџетски ставки (во денари – мкд)

Категорија / ставка	Опис	Буџет	Донации	Вкупно
JG	ИЗГРАДБА НА СИСТЕМИ ЗА ВОДОСНАБДУВАЊЕ	3.800.000		3.800.000
JGO	Изградба на системи за водоснабдување	3.800.000		3.800.000
JИ	ИЗГРАДБА НА СИСТЕМИ ЗА ОДВЕДУВАЊЕ И ПРЕЧИСТУВАЊЕ НА ОТПАДНИ ВОДИ	10.500.000	7.400.000	17.900.000
JИО	Изградба на системи за одведување и пречистување на отпадни води	1.500.000	7.400.000	8.900.000
JIA	Изградба на фекална канализација во реонот на с. Волково	9.000.000	0	9.000.000

Извор: веб страница на општина Горче Петров (www.opstinagpetrov.gov.mk)

Во 2016 година се планирани приходи и расходи во вкупен износ од 3.800.000 мкд за изградба на системи за водоснабдување и 17.900.000 мкд за изградба на системи за одведување и пречистување на отпадни води. Кога се става овој износ во корелација со вкупните буџетски расходи (553.921.950 мкд) и вкупните капитални расходи (178.402.950 мкд) се констатира следното:

- Изградбата на системите за водоснабдување преставуваат 2,13% од вкупните капитални расходи или 0,68% од вкупните расходи.
- Изградбата на системите за одведување и пречистување на отпадни води преставуваат 10,03% од вкупните капитални расходи или 3,23% од вкупните расходи.

Овие корелации треба да се гледаат низ призмата на карактеристиките на општината Горче Петров во делот на макроекономските индикатори, кои покажуваат дека општината е со 78,9% урбана и 21,1% рурална структура, во која 94,1% од домаќинствата се поврзани со водоводна мрежа и 72,2% домаќинствата се поврзани за канализациона мрежа.

Родовата перспектива на предвидените средства за изградба на водоводна и канализациона мрежа можат да се анализира и од аспект на руралната структура во општината. Имено, според информациите на јавното претпријатие „Водовод и канализација“, во дел од скопските општини е изградена атмосферска канализација, во некои делумно, а во трети таа воопшто не постои. Делумно изградена атмосферска канализација има во урбаните населби Горче Петров и Ново Село која сепак не може да ги прифати сите атмосферски води поради не доизграденоста на канализацијата.

Приклучувањето на канализација станува обврска за жителите во северниот дел од општина Горче Петров, односно во населбите Волково, Стопански двор и Кисела Јаболка, каде веќе седум години се гради канализациона мрежа. Изградбата на системот за одведување на фекалиите досега замени околу 4.800 јами (68,6%) во овој дел од Скопје, од вкупно 7.000 колку што се користеа пред 2007 година.

Со 30.750 денари од џебот на граѓаните се прави уличниот канал на мрежата како и поврзувањето со санитарните јазли на домовите. Од 2007 година до сега, велат од Општината, изградени се 78 километри фекална канализација, односно покриена е 85% од планираната површина.

При тоа биле потрошени околу 166.050.000 мкд. (2.128.822 мкд од километар фекална канализација), а во нив граѓаните учествувале со само 30.750.000 мкд, велат во Општината, иако било планирано народот да учествува со еден милион евра. Причината за ова од општината ја наведуваат лошата економска состојба на граѓаните. Од друга страна пак, граѓаните неколку пати по референдумот реагирале на вака поделените обврски. Сметаат дека како даночни обврзници не треба да плаќаат суми од стотици евра за егзистенцијален услов кој

треба да им го обезбеди Општината. Протестот на граѓаните доаѓа од економската структура кај населението од руралните средини на Ѓорче Петров, за кои 30.750 мкд не се малку пари, особено ако се има во предвид дека минималната нето - плата од 1 јануари 2016 изнесува 10.800 денари во нето износ односно 9.000 денари во нето износ во текстилната индустрија, производството на облека, кожа и производи од кожа. Споредувајќи ја обврската на граѓаните кон општината со минималната нето плата, тие за да ја подмират обврската потребно е да издвојат 2,9 односно 3,4 минимални нето плати.

Сепак Општината е упорна во својата намера да ја финализира канализационата мрежа и да ги затвори јамите. Од таму велат дека претставуваат потенцијално загадување на подземните води, а со тоа и на бунарите покрај Лепенец од каде со вода се снабдува остатокот од Скопје. Со сопствени средства општината ја продолжува изградбата на канализацијата во руралниот дел. Изградени се 75км, а преостануваат уште 20км (25%) канализациона мрежа за кои општината ќе потроши 42.576.450 мкд. или 2.1 милион денари по километар (приближно 35.000 еур). Согласно буџетските средства планирани за „изградба на системи за одведување и пречистување на отпадни води“ може да се направи проекција во која 100% од планираната канализациона мрежа би била изградена за приближно 3 години (до 2019-та), под услов да се издвојуваат најмалку 17.900.000 мкд. на годишно ниво.

Од аспект на дефинираниот критериум дека Програмата треба да придонесува, директно или индиректно⁴, кон намалување на сиромаштијата и кон подобрување на добросостојбата и квалитетот на живеење на мажите и жените во РМ, можеме да кажеме дека подобрување на водоводната и канализационата мрежа индиректно влијае на намалување на сиромаштијата. Во таа смисла треба и да се следат индикаторите кои ќе ја мерат родовата компонента во Буџетот на општина Ѓорче Петров.

Управувањето со водата се однесува на мрежа на политички, социјални, економски и административни системи чија цел е регулирање на развојот и управувањето со водните ресурси и давање на услуги на различни нивоа на општеството. Вклучување на жените корисници на вода во консултации и форуми на засегнатите страни, бара посебно внимание и пристап. Сегашните алатки кои се користат во консултации со повеќе чинители се прилагодени главно кон групи со повисоко образование, и ќе бара соодветна адаптација за истата да се употреби на локално ниво. Многу жени, на пример, во конзервативни социјални контексти, се соочуваат со културни ограничувања кои ги спречуваат да го изразуваат своето мислење во јавноста, додека сиромашните жени се соочуваат со економски пречки кои не им дозволуваат да ги искажат своите потреби.

Водата е класифицирана како економско добро, има трошоци

⁴ Активностите на програма која директно придонесува кон намалување на сиромаштијата се однесува на најсиромашните корисници, додека активности на програма која индиректно придонесува кон намалување на сиромаштијата се однесуваат на зајакнување на определени секторски политики, активности за зајакнување на капацитети или пак активности како подобрување на инфраструктура, пристап до образование, здравство, подобра транспортна политика итн.

поврзани со нејзиниот развој, дистрибуција, управување и одржување. Иако принципот на плаќање за вода е оправдан, а понекогаш и потребен, сиромашните жени често не можат да си дозволат да ги плаќаат утврдените тарифите. Пристап до безбедна и прифатлива вода е основно човеково право и истото би требало, исто така, да поттикне дискусии за економската вредност на водата.

Природната средина ги обликува начинот на кои сиромашните жени и мажи пристапуваат до водата и нивниот однос кон структурите за управување со вода. Честите суши или траен недостиг на вода, значи дека сиромашните често немаат пристап до вода или треба да користат вода со слаб квалитет. Жените и мажите во маргинализираните области во недостаток на инфраструктура, и отстранети од централната власт, имаат пристап до вода преку различни локални системи, наместо преку организирани услуги обезбедени од страна на владите. Ова дополнително го ослабнува нивното ниво на учество во донесувањето на одлуки во однос на оние кои се повеќе централно лоцирани. Не постојат доволно докази кои укажуваат на тоа дека управувањето со водите е поддржано со соодветни родови компоненти. **Ефективно родово сензитивно управувањето со водите бара:**

- Вложување на свесен напор во процесот на консултација на мажи и жени во склоп на процесот на планирање. Ова може да се постигне преку употребата на партиципативни и родово инклузивни алатки со цел да се вклучат директните корисници - жените и мажите;
- родовите компоненти треба да се обезбедат преку учество не само на граѓанското општество, но треба да се однесува на сите структури и институции за управување со вода, препознавање на разни препреки со кои се соочуваат жените и мажите;
- градење на капацитетите за разбирање на концептот на родово еднаквост на сите нивоа е критична компонента на управување со вода и за вклучувањето на родовите прашања;
- раководењето на водата од родово одговорна буџетска перспектива не подразбира придобивки само за жените од општината, напротив придобивките ќе ги почувствуваат сите граѓани од општината. Со родово одговорен буџет општината ќе ги стави во агендата на своите приоритети потребите и на жените и на мажите подеднакво, ќе покаже грижа за здравјето на сите граѓани, овозможувајќи водоводна инфраструктура во секое населено место и квалитетна вода во секој дом.

Важноста на социјални аспекти на управувањето со водите исто така, треба да се земат во предвид. Жените играат централна улога во управувањето со вода за социјални, хигиенски, здравствени и продуктивни намени.

7. Принципи на родовиот пристап

Интегрирање на родовите аспекти е во основата на економскиот и социјалниот напредок. Развојот не може да се оптимизира и да се одржи, без експлицитно прифаќање на различните потреби и интереси на жените и мажите. Ако реалноста и потребите на половина од населението не е целосно прифатена и позната, не може да се постигне одржлив развој.

Како основа за развој и управување со водните ресурси, родово сензитивниот пристап има за цел да се анализираат прашањата:

- Како жените и мажите ги користат водените ресурси и за кои цели;
- Кој донесува одлуки на различни нивоа;
- Кој ги користи придобивките од проектите и програмите (знаење, работа и тренинг);
- Кој ги користи придобивките од развојот на водените ресурси и има контрола врз тие придобивки.

Вклучувањето на родовата перспектива во секторот за управување со вода се залага за порамноправен пристап на жените и мажите во следниве области:

- Пристап до информации;
- Физичка работа;
- Придонес во време и во пари;
- Донесување на одлуки;
- Пристап и контрола на ресурси и бенефиции,

Овие прашања беа дел од анкетата која се спроведе во општина Ѓорче Петров. Од анализата на анкетниот прашалник се утврди дека најчесто водените ресурси се користат за потребите и одржувањето на домаќинството, како и за земјоделските активности. Анкетата покажа дека жените не поседуваат информации за начинот на нивно вклучување во процесите на одлучување на локално ниво, ниту пак се вклучени во носењето на одлуки поврзани со водоснабдувањето во општината. Урбаниот дел од општината е приклучен на канализационата и водоводната мрежа, но голем дел рурални области се уште не се инфраструктурно поврзани со канализациона и водоводна мрежа. И покрај барањата поднесени од граѓаните и собирањето потписи за изградба на канализациона и водоводна мрежа во сите рурални средини, проблемот сеуште постои.

Влијанието на препознавање на родовата улога врз политиката на водните ресурси, може да се гледа на два основни начини.

- Прво, политиката по однос на одржливо управување со ресурсите да се потпира на широко учество на засегнатите

страни и консултации со нив. Различните улоги на мажите и жените во управувањето и контролата на водните ресурси, бара тие да се набљудуваат како одделни групи.

- Второ, развојот на политиката за управување со водните ресурси, може да влијае на различни начини врз мажите и жените. Родово сензитивна политиката за водните ресурси дефинира еднаквост во пристапот до потенцијалните придобивки од развојот на водените ресурси, од перспектива на мажите и на жените.

Развојот на родово сензитивни политики е алатка преку која интересите на маргинализираните членови на општеството можат да се вклучат во пристапот кон одржливо управување со водните ресурси. Родово сензитивниот пристап во политиките на водените ресурси придонесува кон намалување на нееднаквостите помеѓу жените и мажите и влијаат позитивно на социјалната, политичката и економската положба на жената. Добро таргетираните услуги може да го подобри здравјето и безбедноста на жените и нивните семејства, и да ги поттикне да се вклучат во социјалните, економските и политичките активности, а со тоа да излезат од кругот на сиромаштија и исклученоста од општествениот живот.

Родовиот пристап може да создаде рамка на соработка меѓу мажите и жените, со што ќе се обезбеди нивна вклученост во креирањето на политиките и програмите, и адресирање на специфичните потреби на мажите и жените во политиките на водените ресурси.

8. Заклучок и препораки

Да се постигне подобар РОБ, во заклучоците ќе се интегрираат следните **четири клучни чекори за родова интеграција во политиките, програмите и политиките:**

1. Обезбедување на информации и податоци

Специфични информации за различни искуства, проблеми и приоритети на жените и мажите е од суштинско значење за ефикасно вградување на родовата перспектива. Статистички информации треба да бидат рутински поделени за жени и мажи, со родовиот аспект да биде составен дел на анализата на состојбите. Ова ќе помогне во идентификување на нееднаквостите онаму каде што постојат и во креирање рамка за развивање на политики, кои се однесуваат на овие нееднаквости.

Приоритет за понатамошно унапредување на ЕМЖМ од страна на општината се родово релевантните информации во областите во надлежност на општината, а кои се важни за планирање на мерки од оваа област. Оттука приоритетна потреба е прибирање и анализа на родово разделената статистика или информации обезбедени преку програмите и извештаите на институциите.

2. Консултации, застапување и донесување на одлуки

Важно е дека жените и маргинализираните групи имаат силен глас за да се осигурат дека нивните ставови се земени во предвид. Ова значи промовирање на учеството на жените и мажите во консултациите и донесување одлуки на највисоките нивоа на менаџмент.

Воведување на механизми за задолжителни редовни консултативни средби со жени од општината, јавни трибини, гостувања на радио и телевизиски емисии, информации за медиумите, прес конференции и др.

3. Активности за промовирање на родово чувствителни групи на корисници

Активностите за промовирање на поголема еднаквост во донесувањето одлуки и можност за сиромашните жени и мажите, треба да се базира на специфичниот контекст на родовите податоци и родово - аналитички информации.

4. Активностите за промовирање на родово сензитивни организации

Родов пристап во управувањето со вода ќе зависи од вештините, знаењето и посветеноста на персоналот кои е вклучен во имплементација и управување. Развој на соодветен капацитет на вработените за решавање на половата разлика и нееднаквоста во организациите е од суштинско значење за создавање на инклузивни организации во секторот за вода.

Владеенето со водата не може да биде добро владеење, ако не постои обид да се одговори на инструментите во институциите, политиките, законските рамки и технологијата кои ги потенцираат родовите прашања. Родовиот пристап во управувањето треба да биде составен дел при дефинирање на раководните структури и механизми.

Заклучоци и препораки:

- Во буџетот за 2016 година на Општината Ѓорче Петров планирани се приходи и расходи во вкупен износ од 3.800.000 мкд за изградба на системи за водоснабдување и 17.900.000 мкд за изградба на системи за одведување и пречистување на отпадни води. Овие износи ставени во корелација со вкупните буџетски расходи (553.921.950 мкд) и вкупните капитални расходи (178.402.950 мкд) покажуваат дека за изградба на системите за водоснабдување општината предвидува 2,13% од вкупните капитални расходи или 0,68% од вкупните

расходи, а за изградбата на системите за одведување и пречистување на отпадни води предвидува 10,03% од вкупните капитални расходи или 3,23% од вкупните расходи.

- На територијата на општината Ѓорче Петров живеат вкупно 41,634 жители, од кои 32,849 или 78,9% е населено во урбаниот дел а 8,785 или 21,1% во руралниот дел од општината. Со водоводна мрежа покриени се 39,178 жители или 94,1% од населението, а со канализациона мрежа 30,060 жители односно 72,2% од вкупното население во општината. Согласно буџетот на општината за 2016 година со активностите поврзани со изградба на системи за водоснабдување и изградба на системи за одведување и пречистување на отпадни води ќе бидат опфатени 2,456 жители или 5,9% од населението кое не покриено со водоводна мрежа, односно 11,574 жители или 27,8% од населението кое не е покриено со канализациона мрежа.
- Согласно буџетските средства планирани за „изградба на системи за одведување и пречистување на отпадни води“ 100% од планираната канализациска мрежа би била изградена за приближно 3 години (до 2019-та), под услов да се издвојуваат најмалку 17.900.000 мкд. на годишно ниво.
- Граѓаните најчесто водените ресурси (водата од водовод и од бунар) ги користат за одржување на домаќинството и за земјоделски работи, вклучувајќи ги и наводнувањето на дворовите и градините околу домот.
- Не е мал процентот на граѓани од општина Ѓорче Петров кои во 21 век сеуште не се приклучени кон водоводна мрежа, имајќи во предвид дека станува збор за општина и населени места кои се дел од Скопје. Немање на приклучок на домот на водоводна мрежа влијае и врз мажите и врз жените, но имајќи во предвид дека најчесто водата се користи за одржување на домаќинството, а тоа во најголем дел е обврска на жената, не приклученоста кон водоводната мрежа многу повеќе го отежнува секојдневието на жената и придонесува кон нееднаквоста на жените и мажите. Неприклученоста кон водоводната мрежа го доведува во прашање и нивото на квалитет на водата за пиење и здравјето на граѓаните. Ако пристапот до квалитетна вода е основно човеково право, тогаш голем дел од граѓаните се спречени да го уживаат ова загарантирано право.
- Голем е бројот на граѓани особено од руралните делови на општината кои не се приклучени со канализациона мрежа или имаат сопствена септичка јама, и покрај поединечни барања или потписите кои се доставени до локалните власти да се обезбеди приклучување на канализациона мрежа. И овде ќе ја споменеме улогата која руралната жена ја има во општеството, нејзиниот ангажман во одржувањето на домот и грижата за семејството и влијанието на неприклученоста на

канализационата мрежа врз продлабочување на нееднаквоста на жената и мажот. Од друга страна септичките јами претставуваат потенцијален загадувач на подземните води, а со тоа и на бунарите покрај Лепенец од каде со вода се снабдува остатокот од Скопје, што пак влијае на квалитетот на водата која ја користат сите граѓани на Скопје.

- Подобрување на водоводната и канализационата мрежа индиректно влијае на намалување на сиромаштијата а директно кон подобрување на здравјето на мажите и жените, девојчињата и момчињата и квалитетот на живеење.
- Одлуките за водоснабдувањето ги носи општината, а не месните заедници кои се поблиску до граѓаните или самите граѓани.
- Информираноста на жените во општина Ѓорче Петров за начинот на вклучување во носењето на важни одлуки од интерес на локалната заедница е незадоволителна. Половина од анкетираниите не поседуваат информации како можат да се вклучат во процесите на одлучување на локално ниво. Општината, месните заедници и граѓанските организации би требало да се главните актери за подобрување на информираноста на жените преку организирање на трибини, печатење на брошури и летоци за таа намена, преку организирање на емисии на локалните и националните ТВ и радио станици, преку објавување на информации во вид на известувања во месните заедници, локални амбуланти, локалните продавници и други објекти кои се најчесто посетувани од жените и слично.
- Информираноста на жените за вклученост во носењето важни одлуки на локално ниво има директно влијание и врз вклученоста на жените во носењето на одлуки за потребите од водоснабдување. Доколку информираноста се зголеми, тоа може да влијае и на организираноста на самите жени за нивно учество на разните собири, состаноци и настани на кои се одлучува за прашања поврзани со водоснабдувањето и водоводната и канализационата инфраструктура. За зголемување на учеството на жените во процесите на одлучување може да се користат различни формите на лобирање: да се побара поддршка од жените советнички во Советот на општината, да се организираат средби со градоначалникот и општинската администрација, да се бара поддршка од влијателни жени во заедницата, да се прават сојузништва со граѓанските организации и слично.
- Придонесот во време и пари, пристапот до информации и вклученоста на жените во процесите на носење одлуки се области кои имаат големо влијание на родовиот пристап во секторот вода. На тој начин ќе се обезбеди потребите на жените ќе бидат слушнати и ставени како приоритет од страна на општинските власти.

- Подобрување на положбата на жените со посебен акцент на жените од руралните средини, пристап до квалитетна вода, канализациона мрежа до секој дом, се прашања кои директно влијаат на родовата еднаквост и се прашања кои најдобро можат да ги застапуваат и да бараат итно нивно решавање, самите жени. Затоа учеството на жените во процесите на одлучување на локално ниво е неопходно.
- Организирање на тренинзи и работилници преку кои ќе се зајакнат вештините и капацитетите на жените се неопходна алатка во унапредување на родовата еднаквост. Граѓанските организации имаат особено значајна улога во овој процес.

9. Литература

- Gender, Water and Sanitation: A Policy Brief, http://www.un.org/waterforlifedecade/pdf/un_water_policy_brief_2_gender.pdf
- Resource Guide: Mainstreaming Gender in Water Management. Version 2.1 November 2006, <http://genderandwater.org/en>
- The Gender and Water Development Report 2003: Gender Perspectives on Policies in the Water Sector, <http://genderandwater.org/en/gwa-products/policy-influencing/gender-perspectives-on-policies-in-the-water-sector/view>

